
UDK 316.37:81'282
39.01:81'342.2
Pregladni rad

SUVREMENI METODOLOŠKI PRISTUPI U ISTRAŽIVANJIMA GOVORA

Anči Leburić
Sveučilište u Splitu - Odjel za sociologiju
Hrvatska

Renata Relja
Ekonomski fakultet, Split
Hrvatska

SAŽETAK

Autorice ilustriraju suvremene metodološke smjerove u istraživanjima govora koji se temelje na kvalitativnim i kvantitativnim pristupima. Kako je govor jedna od aktivnijih strukturalnih komponenti većine društvenih procesa, odnosa ili fenomena, pa tako i globalizacijskih, nameće se potreba sustavnih istraživanja potencijalnih promjena temeljnih govornih kodova unutar naznačenih procesa.

Autorice inzistiraju na metodološkom profiliranju istraživanja specifičnih društvenih i kulturoloških govornih kodova. U skladu s tim predlažu neke promjene koje se u istraživanjima govora hipotetski artikuliraju na dvjema metodološkim razinama. Prva istražuje govor kao nositelja globalizacijskih procesa i specifičnosti, dok bi se na drugoj razini istraživao govor kao promicatelj globalizacijskih razvojnih smjerova.

U aktualnim metodološkim raspravama o istraživanjima govora, posebno se afirmiraju etnografska istraživanja. Etnografske metodološke strategije zanimljive su u suvremenim istraživanjima govora, jer primjerenije razumijevaju sociokulturna okruženja, kao i objašnjenja latentnih značenja koja oblikuju društvena ponašanja i strukture u kojima govor ima ključnu ulogu.

Ključne riječi: *istraživanje govora, kulturološki govorni kodovi, etnografija govora, globalizacija*

1. UVOD

Izbor istraživačkog pristupa ili kombinacije metodoloških pristupa, vrlo je važna, gotovo strateška odluka kojom se treba postići jedinstven cilj – pribaviti i osigurati što više originalnih i korisnih informacija i spoznaja. Pri provedbi ovog cilja neki istraživači djeluju unutar poznatog okruženja, dok drugi vođeni vlastitom heurističkom intuicijom, počinju istraživanje izvan njega. Istodobno, svi metodološki elementi izravno su povezani s postojećim kontekstom, o čijem pak bogatstvu i opsegu ovisi i konkretno artikuliranje istraživanog problema.

Rasprava o globalizaciji u tom kontekstu, zauzet će središnje mjesto zato što izrastanje suprateritorijalnosti, pojma koji je u izravnoj vezi s globalizacijom, uvjetuje određene uzmake disciplinarno određenih istraživanja. Globalne komunikacije, globalno ekonomsko restrukturiranje i globalna ekološka degradacija, neke su od suvremenih tema koje su samo djelimice razumljive i čitljive unutar diskursa jedne discipline. Stoga pojava i porast suprateritorijalnih problema kao popratnih procesu globalizacije, podrazumijevaju prevladavanje konvencionalnih akademskih podjela provedbi društvenih istraživanja. U vezi s ovim, neki metodolozi bit će skloniji *multidisciplinarnosti* unutar koje istraživači iz nekoliko različitih područja ostvaruju zajednički pristup istraživanjima. Drugi će težiti široj *interdisciplinarnosti*, koja podrazumijeva veću integraciju načela i metoda s različitih područja istraživanja. Treći, pak, idu iznad toga, pa raspravljaju o *postdisciplinarnosti* koja uključuje originalniju i novu metodologiju koja se ne usmjerava na posebna područja istraživanja (Scholte, 2000: 198). /1/

Jedna od naših temeljnih hipoteza u radu pokazuje kako proces globalizacije podrazumijeva promjene na globalnom društvenom i kulturnom planu. Budući da je govor bitna aktivna strukturalna komponenta toga procesa, neizbježno doživljava promjene, jer ima dvostruku ulogu. Odnosno, govor je istodobno nositelj i promicatelj globalizacijskih razvojnih smjerova. Sve to implicira i djeluje na ključni društveni proces - izgradnju identiteta kao specifičnu društvenu konstrukciju na koju poseban utjecaj ima razvoj umreženog društva (Castells, 2000). Govor je, dakle, višestruko značajan strukturalni element procesa izgradnje društvenog identiteta.

Suvremena konceptualizacija društvenog kao fluidnog i mobilnog, podrazumijeva primjenu niza novih istraživačkih metoda i kombinaciju različitih metodoloških pristupa, čiji je cilj prevladati parcijalizaciju predmeta i ispitivanih područja. Suvremeni metodološki pomoci sve se intenzivnije kreću prema obuhvaćanju kvalitativnih i kvantitativnih pristupa, te tvore jedinstvenu interdisciplinarnu istraživačku *agendu*. Unutar nje posebno mjesto zauzima primjena kvalitativne metodologije koja već tijekom 90-ih g. XX stoljeća doživljava svoj *revival*. Ovo je poticaj i da se raspravlja o položaju i mjestu metoda unutar socioloških istraživanja. Napokon, to je potaknulo i našu metodološku raspravu o istraživanjima govora. Provedba suvremenih etnografskih istraživanja koja se sve više primjenjuju unutar mnogih znanstvenih

područja, izrasta u krosdisciplinarni zahvat, pa je i s tog aspekta zanimljiva istraživačima govora. Etnografska istraživanja jedna su od primjerenijih i adaptabilnijih istraživačkih žanrova (tipova ili vrsta) kojima je moguće odgonetavati razne globalizacijske promjene. To im omogućuje prvenstveno njihov specifičan metodološki instrumentarij, kojim istraživači zalaze ispod površine sociokulturnih pojava, pa tako razotkrivaju mnoštvo skrivenih značenja.

U ovom radu raspravljamo o mogućnostima konkretne primjene etnografskih istraživanja govora. Mišljenja smo da će odgovarajuća primjena suvremenih etnografskih istraživanja pridonijeti boljem razumijevanju predmeta istraživanja, dakle većine značajnijih konstitutivnih elemenata govora. To je moguće ostvariti razvijajući originalniji metodološki instrumentarij, koji bi se ostvario na kombiniranim kvantitativnim i kvalitativnim razinama.

Tako potaknuta metodološka rasprava, smješta se unutar postmoderne, koja "razbudi" problematiku prikupljanja i izvještavanja o podacima, donoseći izazove postojećim pravilima discipline i granicama etičkih, estetskih, teorijskih i empirijskih dosegâ. U vezi s ovim, neki znanstvenici ne žele više biti distancirani, neutralni i udaljeni, pa su sve bliže interdisciplinarnim, kao i postdisciplinarnim istraživačkim pristupima. Ovo afirmira intenzivnije osobne angažmane i osobne slobode. Istodobno, skreće se pozornost na veću samosvijest istraživača u vezi s autorstvom, autoritetom, i konačno, samom istinom (Richardson, 2000).

2. GLOBALIZACIJA KAO DRUŠTVENI KONTEKST

Globalizacija se intenzivno istražuje posljednjih petnaestak godina. Prva istraživanja na tom području bila su zaokupljena definiranjem samog pojma, zatim su se istraživali određeni aspekti globalizacije koji su reprezentirali povijesni kontinuitet i diskontinuitet, teoretiziranjem odnosa između globalizacije i modernizacije, postmodernizacije i postkolonijalizma. Novija se istraživanja bave implikacijama naznačenih sociopovijesnih promjena, kao i njihovim utjecajem na društvene znanosti (Gille& Riain, 2002:271).

Beck smatra kako je «globalizacija zasigurno najviše upotrebljavana - zloupotrebljavana - i najrjeđe definirana, vjerojatno s najviše nesporazuma spojena, najnebuloznija i politički najdjelotvornija (natuknica i polemička) riječ posljednjih, ali i dolazećih godina» (Beck, 2001:46). Stoga autor upozorava da je prijeko potrebno uočiti različite dimenzije globalizacije, primjerice: komunikacijsko-tehničku, ekološku, ekonomsku, radno-organizacijsku, kulturnu i građansko-društvenu dimenziju itd. Globalizaciju gospodarskog djelovanja prate valovi kulturne transformacije, procesa tzv. «kulturne globalizacije». Radi se o procesu proizvodnje kulturnih simbola koji se može pratiti već duže vrijeme. Njegove su karakteristike univerzalizacija, koja podrazumijeva ujednačavanje životnih stilova, kulturnih simbola i transnacionalnih obilježja. Odbacuju se slike zatvorenih društava i u njima artikulirani kulturni prostori. Proces «kulturne globalizacije» se dijalektizira, pa u njemu istodobno « proturječno postaje moguće i stvarno» (Beck, 2001: 104-112).

Sve ovo navodi na potrebu redefinicije koncepta društvenog, što se i događa unutar sociologije koju Urry (2000) naziva «sociologija poslije društava». Početna točka sada je «pokretljivost» koja je sinonim za «strujanje» ljudi, informacija i dobara. Unutar nje posebno mjesto zauzima strujanje znakova i kulturnih simbola. Novo koncipiranje društvenog u eri globalizacije, podrazumijeva redefinicije povezanosti, granica i karaktera unutar novouspostavljenih mjesta koja više nisu čvrsto prostorno određena. Govor ovdje prepoznajemo kao svojevrsnu povznicu naznačenih strujanja i tokova.

Globalizacijski procesi na početku trećeg milenija utječu na promjene unutar sociokulturnih razina, pa tako i onih koje se odnose na govor koji je aktivna strukturalna komponenta većine društvenih procesa, odnosa ili pojava. Nužno je provesti intenzivnije istraživanje upravo potencijalnih promjena temeljnih govornih kodova. U skladu s time, vjerojatne su neke preinake. Među njima primarne su one kulturološke koje se u istraživanju govora hipotetski artikuliraju na dvije metodološke razine. Prva se odnosi na istraživanje govora kao nositelja globalizacijskih procesa i specifičnosti, dok se na drugoj metodološkoj razini artikulira istraživanje govora kao promicatelja globalizacijskih razvojnih smjerova. Na prvoj primarnoj razini, artikuliraju se simbolički odnosi, dok se na sekundarnim razinama govorni subjekti/objekti tretiraju kao konkretni istraživački fenomeni (kategorije/pojave/procesi/odnosi).

3. KONTEKSTUALNA PRIMJENA KVALITATIVNIH I KVANTITATIVNIH ISTRAŽIVANJA

Unutar rasprava o globalizaciji, aktualiziraju se kvalitativna istraživanja zbog svoje obilježenosti mnoštvom paradigmi, istraživačkih strategija, metoda i analiza. Naime, posljednjih tridesetak godina svjedoci smo ponovnog zanimanja za kvalitativnim istraživanjima, što podrazumijeva nove načine sagledavanja, interpretacija, raspravljavanja i pisanja (Denzin&Lincoln, 1998:22).

Kvalitativni pristup promišlja se u prirodnom okruženju i proizvodi smisao ili interpretacije fenomena u terminima značenja ljudi koji ih oblikuju. Ono upotrebljava deskripcije i kategorije (riječi), prikuplja empirijske rezultate pri čemu pomaže *case study*, osobno iskustvo, introspekcija, životne priče, intervju i promatranje kojem je svrha opisati rutinu i problematične trenutke, kao i značenje individualnih života. Temeljni naglasak jest opisati što se događa u okruženju, način na koji ljudi sagledavaju svoje i akcije drugih, a važno je također zahvatiti kontekst u koji se te akcije smještaju (Hammersely&Atkinson, 1997:8-9). Kvalitativni pristupi stavljaju težište na društvenoj konstrukciji stvarnosti, kao i na povezanosti istraživača i predmeta njegova interesa. Obuhvaćaju semiotičke, narativne, sadržajne, diskurzivne, arhivske i fenomenološke analize, kao i one statističke (Denzin&Lincoln, 1998:1-5, Ratcliff, 1999).

Njihov je cilj produkcija verbalnih, vizualnih i taktilnih podataka u obliku naracija s terena, snimanja ili transkripata audio i videotraka i ostalih

pisanih zapisa, slika ili filma. Unutar kvalitativnih pristupa riječ je o interpretativnim, naturalističkim, fenomenološkim i deskriptivnim istraživanjima (LcCompte&Preissle, 1992; Patton, 1990). Kvalitativni istraživač, dakle, ne polazi od unaprijed stvorenih preduvjerenja, koja se eventualno proučavanjem određene situacije moraju potvrditi. On polazi od pretpostavke o postojanju društvenih problema koji zahtijevaju da se jasno i kompleksno sagleda cjelina procesa, da bi se tek poslije prionulo na konstituiranju konceptualnih shema koje će pružiti kompleksniji prikaz proučavanih situacija (Čaldarović, 1985:175).

Dakle, prednosti kvalitativnih pristupa su u tome što su oni: duboki i detaljni; otvoreni jer mogu proizvoditi nove teorije i prepoznati fenomene koje je većina prijašnjih istraživača zanemarila; pomažu istraživaču sagledati određene probleme i situacije pružajući istodobno pogled na svijet sudionika istraživanja, te nastoje izbjeći preuranjena ocjenjivanja. Bilježe ono što se događa, opisuju onoga tko prosuđuje, predstavljaju ljude njihovim terminima i u reprezentaciji njihovih perspektiva.

Za razliku od kvalitativnog pristupa, kvantitativni pristupi podrazumijevaju statističku elaboraciju, brojeve, eksperimente i korelacijska istraživanja. Koriste ankete, standardizirane protokole za promatranje, simulacije i popratne materijale za *case study*. Kvantitativno istraživanje često se konceptualizira tako da se unutar njegove logičke strukture, teorije određuju istraživački problemi i to putem hipoteza ekstrahiranih iz općih teorija.

Tablica 1. Logička struktura procesa kvantitativnog istraživanja
Table 1. Logical structure of the process of quantitative research

GLAVNE FAZE / PRIMARY PHASES	POP RATNI POSTUPCI / ADDITIONAL PROCEDURES
teorija / theory	dedukcija / deduction
hipoteza / hypothesis	operacionalizacija / implementation
promatranje/prikupljanje podataka / observation/data collection	obrada podataka / data processing
analiza podataka / data analysis	interpretacija / interpretation
rezultati / results	indukcija / induction

Temeljne razlike između kvalitativnog i kvantitativnog pristupa sažete su unutar pet ključnih točaka (Becker 1986:122, prema Denzin&Lincoln, 1998:8-11):

➤ **Primjena pozitivizma**

Oba istraživačka pristupa oblikovana su unutar pozitivističke i postpozitivističke tradicije u prirodnim i društvenim znanostima. Mnogi *kvalitativni istraživači* u postpozitivističkoj tradiciji također upotrebljavaju

statističke mjere i metode, no rijetko izvještavaju u terminima kompleksnih statističkih metoda.

➤ Prihvatanje postmodernog senzibiliteta

Novi naraštaj kvalitativnih istraživača ne prihvaća upotrebu kvantitativnih, pozitivističkih metoda i pretpostavki. Skloniji su poststrukturalnim i postmodernim senzibilitetima. Za njih (iako ne i za sve kvalitativne istraživače) pozitivističke su metode samo jedan od načina pripovijedanja o društvu. Unutar postmodernog senzibiliteta dostupne su alternativne metode evaluacije (vjerojatnost, emocionalnost, osobna odgovornost, politička praksa, višeglasnost teksta i dijaloga sa subjektom). Pozitivistička prizma, s druge strane, sebe doživljava oslobođenu od individualnih predrasuda i subjektivnosti, a postmodernu tumači kao izravan napad na razum i istinu.

➤ Bilježenje osobnih gledišta

Kvantitativni i kvalitativni pristupi usmjereni su na individualiziranje gledišta. Kvalitativni istraživači pretpostavljaju mogućnost približavanja perspektivama sudionika uporabom dubinskog intervjua i promatranjem. Prema njima, kvantitativni istraživač rijetko je u stanju bilježiti subjektive perspektive, jer se pouzda u više inferentne empirijske materijale. Istodobno, kvantitativni istraživači tretiraju interpretativne metode kao nepouzdana, impresionističke i neobjektivne.

➤ Naglašavanje ograničenja svakodnevnog života

Kvalitativni istraživači, za razliku od kvantitativnih, više se suočavaju s ograničenjima svakodnevnice društvenog svijeta koji doživljavaju u njegovu djelovanju i akciji. Kvantitativni istraživači rijetko izravno istražuju svijet dok tragaju za nomotetičkim ili etičkim, znanstveno utemeljenim spoznajama proizišlim iz velikog broja nasumce odabranih slučajeva. Kvalitativni istraživači skloniji su tzv. *emic*, emskoj, unutarnjoj, idiografskoj, slučaj-utemeljenoj poziciji, koja njihovu pozornost usmjerava na posebnosti pojedinih slučajeva.

➤ Pribavljanje bogatih opisa

Bogata deskripcija društvenog svijeta dragocjena je kvalitativnim istraživačima. Istodobno, kvantitativni istraživači s obzirom na svoja *etic* (vanjska) nomotetička usmjeravanja, manju važnost pridaju detaljnijim opisima.

Temeljna obilježja kvalitativnih i kvantitativnih pristupa moguće je također prikazati kao suprotstavljene pojmove, što ilustriraju dihotomije (u nastavku teksta).

Tablica 2. Dihotomija kvalitativnog i kvantitativnog pristupa (Cook i Reichardt, 1979, prema Ratcliff, 1999)

Table 2. The dichotomy between qualitative and quantitative approach (Cook and Reichardt, 1979, according to Ratcliff, 1999)

KVALITATIVNI PRISTUP / QUALITATIVE APPROACH	KVANTITATIVNI PRISTUP / QUANTITATIVE APPROACH
fenomenološki / phenomenological	pozitivistički / positivistic
induktivni / inductive	hipotetsko/deduktivni / hypothetic/deductive
holistički / holistic	partikularni / singular
subjektivno/ projekcija prema unutrašnjem / subjective/towards the inside	objektivno/projekcija prema vanjskom / objective/towards the outside
dinamičko /dynamic	statičko /statistical
antropološki pogled na svijet / anthropological view of the world	prirodnoznanstveni pogled na svijet / scientific view of the world
relativni manjak kontrole / relative lack of control	naglasak na kontroli varijabli / emphasis on the control of variables
cilj: razumijeti stajališta sudionika /aim: to understand views of participants	cilj: pronaći činjenice i uzroke / aim: to find facts and causes
dinamična realnost: "isječak života" / dynamic reality: "a slice of life"	statička realnost i relativna stalnost u životu / statistical reality and relative stability in life
usmjerenost prema otkriću / aiming towards discovery	verifikacijski usmjeren / aiming towards verification
objašnjavajući / explanatory	potvrđujući / confirming

Za Cooka i Reichardta, ilustrirana dihotomija umjetno je stvorena podjela. Suvremeniji metodološki trend ističe kombinacije ovih dvaju pristupa (Ratcliff, 1999; Leburic, 2002:353). Istodobno se razlažu prednosti zajedničke uporabe, ali se potenciraju i ograničavajući čimbenici koji proizlaze iz artikulacije njima pripadajućih metoda i filozofskih usmjerenja. Izraženi antagonizam iz sedamdesetih i osamdesetih XX. st., očito je pitanje prošlosti i na snazi je miran suživot. Integracija kvalitativno/kvantitativnih istraživačkih pristupa metodološka je realnost koja nudi originalniju istraživačku strategiju. Mudrost, stoga, leži upravo u toleranciji i eklektičnosti uporabe različitih metoda (Paccagnella, 1997). Tako osuvremenjen metodološki pristup odgovor je na sve složenije zahtjeve prema «razbijanju» nataloženih i zbilji neprimjerenih načina tumačenja suvremenih društvenih zbivanja (Leburic, 2002:197).

4. POLOŽAJ SUVREMENIH ETNOGRAFSKIH ISTRAŽIVANJA

Suvremena etnografska istraživanja posebno se afirmiraju devedesetih godina XX. stoljeća. Naime, zbog svojeg multimetodološkog pristupa, ona se sve više ostvaruju unutar različitih disciplina, što potvrđuje hiperprodukcija publikacija koje su rezultat naznačenih istraživačkih interesa.

Etnografsko istraživanje u svojem najtipičnijem obliku sadržava sudjelovanje, prikriveno ili neprikriveno u dnevnim ljudskim aktivnostima, promatranje onoga što se događa, slušanje onoga što je izgovoreno i postavljanje pitanja. Zapravo, etnografija podrazumijeva prikupljanje svih dostupnih podataka koji omogućavaju da se pojasne istraživački problemi (Hammersley & Atkinson, 1997:1). U takvim istraživanjima sudjeluju promatrači-sudionici. Ključni element je terenski rad. Da se izradi kvalitetna etnografija potrebno je najmanje šest mjeseci do godinu dana terenskog rada.

Etnografska istraživanja pružaju višestruke interpretacije stvarnosti kao i mnoštvo alternativnih interpretacija podataka tijekom samog istraživanja, što znači da su unutar etnografskog istraživanja proces prikupljanja podataka i analiza istodobne radnje (Fetterman, 1998:1-3)./2/ Čitava etnografija nije ništa do sinonim za intelektualni napor usmjeren prema proizvođenju hijerarhije značenjskih struktura, što je veoma važno za istraživanje govora. Ova istraživanja nastoje ukinuti odnos "zdravo za gotovo" u vezi s vlastitim kulturama, pa uključuju intenzivno jezično i kulturno učenje usmjereno dubljem razumijevanju kroz sudjelovanje i promatranje.

Suvremena etnografska istraživanja prvenstveno nose oznaku fragmentiranosti i raznolikosti. Obilježava ih zapanjujuće obilje metoda, istraživanja i analiza, perspektiva i teorijskih objašnjenja, što je izravna posljedica postmodernih okolnosti. Provedba etnografskih istraživanja izrasta u krosdisciplinarni zahvat, potvrđujući na taj način svoje nepripadanje isključivo hermetički zapečaćenim i uzajamno ekskluzivnim paradigmama. Glavne odlike suvremenog etnografskog istraživanja ilustriraju sljedeće odrednice:

- proučavanje ljudskog ponašanja u svakidašnjem kontekstu, za razliku od eksperimentalnih uvjeta koje su osigurali istraživači (Hammersley, 1990),
- izravan iskustveni «doživljaj» istraživanog fenomena, što vodi svrsishodnijem *razumijevanju* društva,
- zatvoreno i detaljno izvedeno tumačenje realnog, što označava tzv. «gusta deskripcija» (Fetterman, 1998),
- podaci se prikupljaju iz veoma različitih izvora, ali promatrač i/ili relativno neformalna konverzacija obično je glavni izvor podataka (Hammersley, 1990),

- analiza podataka uključuje interpretaciju značenja i funkcija ljudskih akcija i uglavnom poprima oblik verbalnih deskripcija i objašnjenja (Hammersley, 1990),
- promatranje sa sudjelovanjem osnovna je metoda prikupljanja podataka (Jorgensen, 1989),
- pristup prikupljanju podataka je «nestrukturiran», jer se ne slijedi detaljan plan postavljen na početku, niti su unaprijed određene kategorije korištene u interpretaciji onoga što ljudi govore i rade. Ovo istodobno ne znači da je istraživanje nesistematično, nego da su podaci prikupljeni u «sirovom» obliku, širem opsegu, i da su vrlo fleksibilni (Hammersley, 1990),
- multimetodološki pristup obuhvaća kvantitativne i kvalitativne istraživačke strategije.

Ovo istraživanje, osim navedenih elementa, obilježavaju također *etnografski naturalizam*, koji podrazumijeva zahvaćanje prave prirode istraživanog društvenog fenomena, kao i *etnografski realizam*, koji karakterizira proces promatranja sa sudjelovanjem, čija je svrha što vjernije opisati različite načine življenja, praksi i vjerovanja (Van Maanen, 1988:46).

5. ETNOGRAFIJA GOVORA

5.1. Povijesni razvojni aspekti

"Etnografska filologija", "filološka etnografija", "lingvistička antropologija" i sl., nazivi su koji se pojavljuju sredinom XIX. st. Njihov oblik - etnolingvistika, psiholingvistika, sociolingvistika, indirektno upozorava na tada središnji položaj lingvistike, njezine koncepcije, metode i utjecaj (Hymes, 1980:150).

Noviji metodološki pristupi istraživanju društvenih problema govora počinju se razvijati u trenutku kada je prepoznato da postojeća koncepcija istraživanja govora neće biti prikladna tijekom duljeg vremenskog razdoblja. Naime, ni lingvistika ni antropologija nisu mogle proizvesti prikladne opise govorne uporabe (Keating, 2001:287). To je prepoznato kao važan metodološki element istraživanja govora.

Jedan od poticaja razvitku suvremenijih pristupa jesu i Goffmanova (1963, 1971) istraživanja organiziranog ponašanja, koja povezuju govor unutar interakcije «licem u lice» s metodama zajedničkim antropologiji i socijalnoj psihologiji. Garfinkel (1967) uvodi koncepciju etnometodologije, tj. istraživanja procedura zaključivanja na način kako to čine obični članovi društva unutar svojih dnevnih rutina. To osigurava temelje razvitka konverzacijske analize i poticaj je istraživanjima struktura govora.

Etnografiju govora utemeljili su šezdesetih godina XX. st. Hymes, Gumperz i njihovi studenti. Istraživanja su provedena i nazvana prema Hymesovoj publikaciji *The Ethnography of Speaking* (1962), u kojoj autor

kombinira etnografiju i analizu kulture, s lingvistikom, deskripcijom i analizom jezika. Etnografija govora poslije je proširena prema etnografiji komunikacije. Aktualna jezična, kao i kontekstualna uporaba, najviše je zanimala istraživače. Kulturalno određene kategorije ili urođene taksonomije načina govorenja potvrđene su kao nezaobilazan instrumentarij analize govora, a naznačeni pristup bio je krosdisciplinaran. Vjerojatno baš takav pristup može objasniti bitne veze između jezika i kulture.

Sam termin *govorenje* unutar etnografije govora koristio se za razlikovanje naznačenih istraživanja od onih koja su se bavila statičkim značenjem jezika unutar strukturalne lingvistike. Etnografija govora tretira se kao posve nov oblik lingvističkog istraživanja, koji zaokreće od istraživanja jezika kao referencijalnog koda, prema istraživanju društvenih značenja, raznolikosti i praksi, te aktualne jezične upotrebe u određenom društvenom kontekstu. Prvenstvena zadaća je percepcija "razmjene" govora između govornika, a potom stapanje etnografskog i lingvističkog pristupa i opisivanje jezika u njegovu društvenom okruženju (Hanks, 1996:188, prema Keating, 2001: 285-286). To podrazumijeva zadržavanje hijerarhije odnosa između poruka i šireg društvenog konteksta.

Neposredno proučavanje kontekstualizacije govorne upotrebe nužno je pri razlučivanju obrazaca svojstvenih govornoj djelatnosti. No, lingvistički oblik, kod ili govor ne smije se tretirati kao završen i konačan skup podataka, nego treba imati na umu društvenu zajednicu u ulozi konteksta. Hymes (1980:15-16) ističe kako logika lingvističke metodologije djeluje upravo u etnografskom smjeru. Naime, granice društvene zajednice određuju realizaciju komunikacijskih situacija, sredstava, ciljeva i postupaka odabira, njihovih struktura i hijerarhija. Naznačeni elementi konstituiraju komunikacijsku ekonomiju skupine. Uvjetovani su osobinama njezinih lingvističkih kodova. Kulturne vrijednosti i vjerovanja, društvene institucije i oblici, uloge i ličnosti, povijest i ekologija određene društvene zajednice valja istraživati s obzirom na njihov položaj u komunikacijskim događajima i obrascima.

5.2. Temeljne kategorije etnografskih istraživanja govora

Razumijevanje načina govorenja nužno je za stvaranje potpunog *popisa govornih praksi* određene zajednice. Zato je prvi zadatak etnografije govora klasifikacijski. Naime, formiranje taksonomskih kategorija, dimenzija i obilježja, bitan je dio naznačene metodologije (Keating, 2001:287-288).

Etnografija govora, između ostalog, bavi se i govornim, odnosno *komunikativnim kompetencijama*, dakle, onim što govornici trebaju znati o komunikacijskim prikladnostima unutar određenih govornih zajednica. Kompetencije podrazumijevaju različita pravila, primjerice određivanje prikladnoga govornog konteksta, tipova govora prikladnih osobama različitih statusa i društvenih uloga, ustanovljavanje potrebnih normi za zahtijevanje i pružanje informacija i zapovijedi, upotrebe neverbalne komunikacije unutar

različitih konteksta i sl. (Keating, 2001: 287). Sljedeći zadatak je odrediti komponente *komunikativnog događaja*. Dakle, ne radi se samo o sudionicima u sporazumijevanju i sadržaju poruka, nego se detektiraju strukture i stupnjevi razrade poruka, distinktivnost, vrijednosti i žanrovi vezani za kanale, kodove, oblike poruka i okruženja. Uglavnom, različite aspekte komunikacije nije moguće potpuno istražiti ako se komunikacija ne promatra povezana s ukupnim ljudskim aktivnostima i njihovim društvenim aspektima (Hymes, 1980:23).

Jedinice analize sljedeći su doprinos etnografije govora. Odnose se na govorne činjenice, govorne situacije i govornu zajednicu. Pritom sagledavaju vezu između tih jedinica prema ostalim komponentama govorne upotrebe podjednako kao i prema ostalim aspektima kulture (Keating, 2001:289).

Govorna zajednica početna je jedinica analize. Radi se o temeljnom pojmu kojim se društvena bit opisivanih pojedinosti pretpostavlja onoj lingvističkoj (Hymes, 1980:85). Definicija govorne zajednice temelji se na premisi o postojanju lingvističke i društvene razlike među određenim zajednicama. Govorna zajednica analitički je više apstraktna nego stvarna. Također, zamišljena je kao jednostavnija nego što stvarno jest, no unatoč tome, autor je svjestan kako ona nije homogeni entitet. Deskripcije govorne zajednice usmjerene su na njezine uobičajene aspekte, kao i kroz pojmove komunikacijski repertoar, govorne činjenice, govorni akti i oblikovana jezična stajališta.

Svaka govorna zajednica posjeduje vlastiti repertoar jezičnih kodova i načina govora koji uključuje sve oblike, dijalekte ili stilove korištene u društveno određenim zajednicama, a pod utjecajem je i ograničenja koja određuju izbor među njima. Ovdje je naglasak na objašnjenju veza između govornog sustava i ostalih aspekata kulture. Identifikacija, bilježenje naznačenog repertoara promatranjem komunikativnog ponašanja i konzultacije s članovima zajednice bitan je dio etnografije govora, podjednako kao i samo određivanje prikladnosti njegove upotrebe i dokumentiranje konteksta. /3/

Hymes razlikuje "govorne činjenice" koje nije moguće proizvesti bez govora, i "govorne situacije" unutar kojih govor igra minornu ulogu i gdje govornik ne definira činjenice. Govorne činjenice vodene su pravilima i normama za upotrebu govora, no govorne situacije nisu upravljene jedinstvenim skupom pravila. Govorne činjenice prepoznate su kao rutine oblikovane posebnim pravilima jezika i neverbalnog ponašanja. Važan dio etnografije govora nije samo istraživanje ranga govornih činjenica, nego i stajališta unutar različitih govornih činjenica. Niža razina govornih činjenica jest *govorni akt*, koji posreduje između gramatike i ostataka govorne činjenice ili situacije. Lokalne predodžbe o sebi, strategije interpretacije, interpretativne govorničke sposobnosti, intencionalnost i organizacija odgovornosti za interpretaciju, posjeduju snažne implikacije za kroskulturnu prirodu govornog akta (Duranti, 1988:222; Hill&Irvine, 1993, prema Keating, 2001:290).

Organiziranje prikupljenih podataka o govornim činjenicama i govornom aktu omogućava da se sastavi popis obilježja za činjenice koje se namjeravaju opisati. Lista je trebala biti "koristan vodič", te tvori svojevrsan *govorni model*

(*Speaking Model*), koji bi se koristio pri sličnim budućim istraživanjima. Listu sačinjavaju sljedeće komponente (Hymes, 1980) /4/:

- *Okruženje (Setting)* - podrazumijeva vremenske i prostorne aspekte govora - vrijeme dana, sezona, lokacija, prostorna obilježja te društveno vrednovanje naznačenih aspekata okruženja. Etnografa zanima kako se pojedinci organiziraju vremenski i prostorno u jednoj činjenici.
- *Sudionici (Participants)* - kompozicija društvene participacije u različitim govornim činjenicama dio je etnografije govorenja. Aspekti koje treba opisati uključuju dob, etnicitet, rod i veze između pojedinih osoba. Hymes proširuje skupinu prema četiri kategorije sudionika: govornik, pošiljatelj, slušatelj i primatelj.
- *Svrha (Ends)* - razlikuju se s obzirom na osobnu motivaciju društvenih sudionika u govornim činjenicama.
- *Zastupani slijed (Act)* - ovaj naziv upućuje na oblik poruke i sadržaja koji međusobno proizvode značenje, ili "kako je nešto rečeno dio je onoga što je rečeno". Ovo može uključiti i tišinu, govor potpore, smijeh, geste, jednako kao i usmjerenost na sudogađaj govornih elemenata.
- *Tumač (Key)* - odnosi se na ton, način ili ozračje u kojem je govorni akt izveden, kao i na emocionalni ton govorne činjenice, indicirane izborom jezika ili jezičnog oblika, geste ili paralingvističkog razloga kao što su intonacija, smijeh, plač. Ovi signali mogu biti jednostavni ili složeni: složeni tipovi uglavnom se pojavljuju na granicama činjenica.
- *Posrednici (Instrumentalities)* - ovaj je naziv povezan s oblikom poruke, no u širem opsegu jezičnih raznolikosti, kodova ili registara. Posredovanja uključuju «kanale», medije transmisije, kao što su oralni, pisani ili gestovni. Dva vrlo važna cilja kojima se bilježi posredovanje jesu deskripcije njihove neovisnosti te deskripcije njihove relativne unutrašnje hijerarhije.
- *Norme (Norms)* - dijele se na norme interakcije, norme interpretacije i uvjete zajedničkog razumijevanja. Puna deskripcija normi zahtijeva analizu društvene strukture i društvenih veza. Pitanje normi nastoji obuhvatiti problematiku sociolingvističkih studija, te posebno studija "rodovskog" jezičnog ponašanja, gdje su skupine postavljene kao norma i ostale evaluiraju u njihovoj suprotnosti.
- *Rodovi (Genres)*- vezuju se uz kategorije kao što su pjesma, priča, zagonetka, pismo, te uz stajališta povezane s ovim žanrovima. Hymes ih zamišlja kao analitički neovisne.

Prema Hymesu velik dio empirijskog posla potreban je da se pojasni unutrašnja povezanost tih osam analiziranih komponenti. Načini govora također su u vezi s problemima kao što su priroda verbalnog akta i izvedba u neliterarnim društvima, potraga za univerzalnim obilježjima jezične uporabe, povezanosti između rituala i svakodnevnih oblika govora, jednako kao i veze između govora

i ostalih sociokulturnih uzoraka. Naznačeni govorni model predstavlja *etic* shemu, koja se može razviti u *emic* deskripciju, a ona daje prednost onome što je relevantno lokalnim sudionicima. Taj deskriptivni alat trebao bi otkriti strukturu, sličnost i različitost između govornih činjenica i načina organiziranja govora. Odnosno, radi se o pokušaju da se razvije univerzalna skupina komparabilnih obilježja, koja mogu definirati relacije između govora i sociokulturnog konteksta. Etnograf govora pritom, osim što bilježi relacije između naznačenih činjenica i ostalih aspekata društva, radi i na obogaćivanju kompetencija unutar komunikativnih činjenica, a također povezuje jezičnu uporabu s cjelokupnim ustrojem društva (Keating, 2001: 290-292).

Za razliku od Hymesa, koji je pretpostavljao kroskulturnu komparaciju kao nezaobilazni uvjet istraživanja govora, većina suvremenih studija koje se koriste naznačenom metodologijom, ne teži potvrditi teoriju o povezanosti govora i općeg društvenog konteksta. One uglavnom ističu značenje deskripcije govorne prakse za određeno društvo.

6. ZAKLJUČAK

Globalizacijski kontekst omogućava cjelovitije razumijevanje društvenog i kulturno specifičnog spoznavanja vlastitog položaja u globalnoj shemi i poretku stvari, kao i samih akcija koje izravno oblikuju taj položaj. Redefiniranje terena, odnosno njegovo novonastalo širenje u vremenu i prostoru, izazov je koji određuje nove praktične i konceptualne istraživačke probleme. Etnografska istraživanja mogu se vrlo uspješno realizirati upravo unutar ponekad teško čitljivih, kontekstualno višestrukih globalnih procesa (Gille&Riain, 2002:277). Glavni razlog tome jest što suvremena etnografska istraživanja zaokreću od dimenzije isključivog bilježenja i reprodukcije ljudskog iskustva, prema aktualnim istraživačkim subjektima, koji se propituju i valoriziraju na drugačiji i nov način.

Ovo je posebno znakovito za istraživanja govora, odnosno za etnografiju govora. Refleksivno razumijevanje kojim su etnografska istraživanja snažno protkana, proširuju postojeće vidokruge, nudi nova potencijalna pitanja i odgovore. Istraživač registrira naznačene promjene i uključuje ih u analizu. Tako se kontinuirano razvija razumijevanje pojedinaca i ostalih društvenih kategorija, skupina ili gledišta (Thomas, 1993:67-68). Naime, govor je upravo nositelj spomenutih procesa.

Razumijevanje unutar «idealnog» govornog akta, temelji se na nekoliko kulturnih pretpostavki. Među najvažnijima su vjerodostojnost uzajamne kompetencije govornika i slušatelja, koja pretpostavlja postojanje recipročnog razumijevanja. No, unutar procesa globalizacije pojavljuju se elementi koji djeluju represivno na taj proces. Naslijeđe tradicionalnih ideologija i objašnjenja, uobličeni u zadane definicije, primjer su naznačenih represivnih elemenata (Mueller, 1972:103, prema Thomas, 1993:15). Stoga se ističe istraživanje okolnosti u kojima se ostvaruje neiskrivljeni komunikacijski, tj. govorni čin s

ključnim elementom simetrije unutar koje nijedan od sugovornika ne bi posjedovao sociokulturno povlašten položaj zbog uloge, statusa ili drugih odnosa koji umanjuju ravnotežu. Etnografi govora stoga identificiraju i ilustriraju procese unutar takve kulturne represije i nastoje «osloboditi» razumijevanje svijeta koji nas okružuje. Takva istraživanja, također, teže «oslobađanju od neznanja». Otkrivanjem onoga što je obično prikriveno, pridonosi se emancipacijskom projektu koji zahtijeva razumijevanje istraživanog predmeta, društva, kulture i nas samih (Thomas, 1993:71). Sve ovo predstavlja naročito zahvalno područje za etnografska istraživanja govora koja unose "svjež" i originalan uvid u naličje drugačije uspostavljenih društvenih odnosa i struktura.

Njegovu prednost pronalazimo u mogućnostima konstruiranja značenjskih obrazaca skupine ili pojedinaca unutar njihova prirodnog okruženja; bilježenju i reproduciranju širokog opsega iskustava iz kojih nesvjesni, neupitni aspekti života mogu biti otkriveni; otkrivanju skrivenih struktura i veza između značenja i procesa stvaranja društveno prihvatljivih obrazaca značenja; razotkrivanja istodobnog postojanja mnogih istina u ljudskom društvu; izdvajanju tipičnih načina mišljenja u obliku prihvaćenih društvenih obrazaca, te konačno, njegovu prednost vezujemo za veće istraživačke slobode pri interpretaciji rezultata istraživanja. Sve je ovo posljedica suvremenih etnografskih pristupa, koji se sada ne ostvaruju isključivo na kvalitativnoj, nego i na kvantitativnoj razini.

Tako je etnografija govora posredno rezultat postmodernih izazova koji se počinju proučavati sredinom 80-ih godina XX. st. Ona je ujedno rezultat promjena kroz koje prolaze kvalitativni istraživači koji zahvaćeni "postmodernim podjelama" napuštaju ustaljene, utemeljene i isključujuće vrijednosti, perspektive, teorije i predrasude kao temelj etnografskih istraživanja (Denzin&Lincoln, 1998:12-13). Postmoderna znači napustiti monolitno oblikovane istine i približiti se razumijevanju promjena i složenosti društvene stvarnosti. Demistificira se radikalna tradicija objektivnosti u korist svjesnosti vrijednosti, značenja i interpretacija. Izražava se sumnja u povlašteni status bilo kojeg univerzalnog diskursa, metode ili teorije. Također, nanovo se valorizira položaj znanstvenika unutar društvenih istraživanja (Daly, 1997). Tako kritički potencijal postmoderne leži u subverziji konvencionalnih putova razmišljanja i sposobnosti preispitivanja onog što podrazumijevamo kao stvarno (Thomas, 1993:24-35).

Doprinos postmoderne etnografiji govora sastoji se u senzibiliziranju čitatelja prema istodobnom postojanju različitih višestrukih perspektiva, kao i u potrebi za novom interpretacijom društvenih promjena. Stoga pozornost preusmjeravamo s univerzalističkih shema i filozofskih temelja na fleksibilne konceptualizacije problema i dilema empirijskog istraživanja (Mouzelis, 2000).

Etnografska istraživanja govora zacijelo pridonose razumijevanju i tumačenju određenih pojmova i naziva koji su se "udomačili" u društvu i kulturi. Također, uz njihovu pomoć bolje sagledavamo sociokulturne vrijednosti i posebnosti, tj. identitet i mjesto lokalnog u globalnom poretku. Nadalje, kulturna

dvosmislenost seksualnosti, sukob muško-ženskih uloga, međuljudska manipulacija, ekonomska nejednakost i mnoštvo sličnih primjera, dokazi su postojanja iskrivljene komunikacije. Radi se o očitim zaprekama u razumijevanju i djelovanju, čak i kada sugovornici govore istim jezikom (Thomas, 1993:13).

Tako etnografija govora nastoji protumačiti kontekst unutar kojeg su neki jezici nevažni, a drugi su istodobno važni i poželjni. Mišljenja smo kako bi valjano objašnjenje simboličkih odnosa, kao i tretiranje govornih subjekata/objekata kao konkretnih istraživačkih fenomena (kategorija/pojava/procesa/odnosa), barem donekle povećalo razumijevanje složenog područja govornog razumijevanja.

REFERENCIJE

- Beck, U.** (2001). *Što je globalizacija? Zablude globalizma-odgovori na globalizaciju*. Zagreb: Vizura.
- Bryman, A.** (1996). *Quantity and Quality in Social Research*. (Contemporary Social Research Series, no. 18). London: Unwin Hyman.
- Castells, M.** (2000). *Razvoj umreženog društva*. Zagreb: Golden marketing.
- Čaldarović, O.** (1985). *Urbana sociologija-Socijalna teorija i urbano pitanje*. Zagreb: Globus.
- Denzin, N. K., Lincoln, Y. S.** (1998). Introduction. Entering the Field of Qualitative Research. U N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, cds. *Strategies of Qualitative Inquiry*. 1-35. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
- Daly, K.** (1997). Replacing Theory in Ethnography: A Postmodern View. *Qualitative Inquiry*. Sep 97, Vol.3 Issue 3, 343,23. <http://search.global.epnet.com> (02.02.2001)
- Fetterman, D. M.** (1998). *Ethnography. Step by Step*. London: Sage.
- Garfinkel, H.** (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, Nj: Prentice-Hall.
- Gille, Z., Riain, Ó., S.** (2002). Global Ethnography. *Annual Review of Sociology*. 28, 271-275.
- Goffman, E.** (1963). *Behavior in Public Places: Notes on the Social Organization of Gathering*. New York: The Free Press.
- Goffman, E.** (1971). *Relations in Public: Microstudies of the Public Order*. New York: Harper and Row.
- Hammersley, M., Atkinson, P.** (1997). *Ethnography: Principles in Practice*. London: Taveston.
- Hammersley, M.** (1990). *Reading Ethnographic Research: A Critical Guide*. New York: Longman.
- Hajmz, D.** (1980). *Etnografija komunikacije*. Beograd: BIZG.
- Jorgensen, D.** (1989). *Participant Observation: A Methodology for Human Studies*. Applied Social Research Method Series. Vol. 15. London: Sage Publications Ltd.

- Keating, E.** (2001). *The Ethnography of Communication*. U: Atkinson, P., Coffey, A., Delamont, S., Lofland, J., Lofland. (eds). *Handbook of Ethnography*. Str: 285-302. London: Sage.
- Leburić, A.** (2002). Case study: Nova metodološka strategija u istraživanjima životnog stila. U I. Tomić-Koludrović, A. Leburić. *Sociologija životnog stila*. 197-366. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Le Compte, M. M. W., Preisle, J.** (1992). *Ethnography and Qualitative Design in Educational Research*. (2nd edition). Orlando, FL: Academic.
- Mouzelis, N.** (2000). *Sociologijska teorija: Što je pošlo krivo?* Zagreb: Naklada Jesenski i Turk. Hrvatsko sociološko društvo.
- Patton, M.** (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Second edition. Newbury Park, CA: Sage.
- Ratcliff, D.** (1999). Qualitative Research Resources. Notes for Five Seminars on Qualitative Research. (complete text of book *Video and Audio Media in Qualitative Research*) <http://don.ratcliff.nct/qual/index.html> (09.12.2000).
- Richardson, L.** (2000). Evaluating Ethnography. *Qualitative Inquiry*. Issuc2, 253, 3. <http://search.global.epnet.com> (02.02. 2001)
- Thomas, J.** (1993). *Doing Critical Ethnography*. Newbury Park, Calif., London and New Delhi: Sage.
- Scholte, J., A.** (2000). *Globalization. A Critical Introduction*. New York: Palgrave.
- Stewart, A.** (1988). *The Ethnographer's Method*. London: Sage.
- Urry, J.** (2000). *Sociology Beyond Societies*. London/New York: Routledge.
- Van Maanen, J.** (1979). The Fact of Fiction in Organizational Ethnography. *Administrative Science Quarterly*. 24: 539-550.
- Van Maanen, J.** (1988). *Tales of the Field: On Writing Ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.

BILJEŠKE

1. Tzv. world-system approach, vezuje se za rad Immanuela Wallersteina i primjer je postdisciplinarnosti (Wallerstein, 1991, prema, Scholte, 2000: 198).
2. Valja upozoriti na moguću terminološku zbrku, odnosno termin etnografija istodobno se odnosi na terenski rad i tekstualnu produkciju-monografiju.
3. Najzanimljiviji rad na analizi repertoara načinjen je na code-switching i stile-shifting, primjerice radovi Gumperz, 1982 ; Auer, 1998. Code-switching pokazuje na variranje govornih promjena u jeziku unutar jedne govorne jedinice. Radi se o promjenama u naslovu, participaciji, redefiniciji situacije. Stile-shifting pokazuje promjene unutar društvenih obilježja kao što su dob, rod, klasa i

kontekstualnih aspekata kao što su različite formalnosti i neformalnosti (Blom&Glumperz, 1972, prema Keating, 2001: 289).

4. Spcaking Model = setting, participants, ends, act sequences, key, instrumentalities, norms and genres.

Anči Leburic
University of Split – Department of Sociology, Split
Croatia

Renata Relja
Faculty of Economy, Split
Croatia

MODERN METHODOLOGICAL APPROACHES IN SPEECH RESEARCH

The authors outlined contemporary methodological procedures in speech research based on qualitative and quantitative approaches. Speech is considered one of the most active structural components of the majority of social and globalization processes, relations and phenomena. Therefore, the need arises to thoroughly investigate potential changes of basic speech codes within the aforementioned processes.

The authors insist on methodological profiling of research in specific social and cultural speech codes. Accordingly, they suggest several changes which can be observed on two methodological levels. The first level is concerned with speech as the carrier of processes of globalization, while the second level sees speech as the promoter of developmental globalization processes.

Among the contemporary methodological discussions about speech research, special attention is paid on ethnological research. Ethnographic methodological strategies are important for contemporary speech research, because they show a more appropriate understanding of socio-cultural environment and explanations of latent meanings which shape social behaviours and structures in which speech plays a key-role.

Key words: *speech research, cultural speech codes, speech ethnography, globalization*
